

L'ECLÈCTICA

EL CRIM DEL SOLDAT

ERRI DE LUCA

bromera

«Com ja deu saber, els drets d'edició de l'escriptor Israel Joshua Singer, germà gran del premi Nobel Isaac Bashevis Singer, caducaran al 2014. La nostra editorial té previst publicar una selecció de les obres en jiddisch d'aquest autor desconegut per als lectors italians. I per això voldríem confiar-li l'encàrrec de triar, entre la vasta producció de contes, els que a parer seu siguin més interessants. Li confiariem la traducció i l'edició de les obres seleccionades. Sabem que vostè és un lector apassionat de literatura jiddisch. Estem al cas de la seva traducció de l'últim capítol de la novel·la *Di Familje Muschkat* d'Isaac Bashevis Singer. Si volgués acceptar la nostra proposta, li enviariem les fotocòpies en jiddisch dels contes d'Israel Joshua Singer...»

Poques persones podrien rebre aquesta carta, i jo en sóc una. Vaig aprendre la llengua jiddisch, parlada per onze milions de jueus de l'Europa oriental i emmudida per la seva destrucció. Té una estructura gramatical alemanya, s'escriu en caràcters hebraics i es llegeix de dreta a esquerra.

En vaig aconseguir una gramàtica i un parell de diccionaris en anglès. De les llengües que m'han interessat, és la que vaig aprendre a llegir més de pressa. I així em vaig trobar fullejant una literatura gairebé desconeguda i molt poc traduïda.

El jiddisch s'assembla al meu napolità. Totes dues són llengües de multituds en espais estrets. I per això són ràpides, de paraules incompletes, capaces d'obrir-se pas entre els crits. Tenen la mateixa quantitat de pidolaires i de supersticions. Són expertes en misèries, emigracions i teatres. Fan servir proverbis semblants i burletes: «És millor aprendre a fer de barber a la cara dels altres».

Del progrés, en diuen: «Una coça al darrere també és un pas endavant».

He traduït l'últim capítol de la novel·la *Di Familje Muschkat* (sí, amb u), perquè a l'edició en italià no hi és. Es va publicar en jiddisch per entregues al diari *Vorwärts*, a Nova York. He traduït l'últim capítol, que només existeix en l'edició original. En aquella època, als anys cinquanta, a petició dels editors estrangers, l'autor va decidir escurçar l'edició oficial en anglès, supervisada per ell mateix. La família Moshkat, doncs, té dos finals, un per al lector en jiddisch i un altre per a tota la resta. I és curiós que siguin oposats. Els resu-

meixo. Som al setembre del 1939, a Varsòvia. Fa pocs dies que ha començat la Segona Guerra Mundial amb la invasió de Polònia per part dels alemanys. L'exèrcit nazi encara no ha entrat a la ciutat i bombardeja amb l'aviació sobretot els barris habitats per jueus. El protagonista es troba un conegut pels carrers deserts, un home gran desconcertat que busca inútilment un metge per a la seva dona. En la breu conversa, l'ancià diu com a comiat: «Aviat arribarà el messies». A la pregunta sorpresa de què vol dir, respon: «La mort és el messies. Aquesta és la pura veritat».

Així acaba la novel·la en l'edició anglesa. El messies, estació de terme de la història del món per a jueus i cristians, aquí és senzillament la mort, sense alliberament i sense redempció. És el final més desprietat de tots els llibres que he llegit. I la blasfèmia encara resulta més forta perquè està posada en boca d'un home prudent.

A l'edició original en jiddisch hi ha un altre capítol molt llarg dedicat al Cap d'Any jueu a Varsòvia, sota els bombardejos. La festa se celebra justament al setembre. I la comunitat assetjada respecta el ritu encara amb més consciència i fervor. Al final d'aquesta part, el capítol s'acaba amb un grup de joves jueus que caminen pels boscos cap a l'est, en direcció a Rússia,

fugint de Varsòvia. L'autor intervé directament a les últimes ratlles i escriu, dirigint-se a ells: «La victòria final és al vostre costat. A través vostre arribarà el messies».

Per als lectors en jiddisch hi ha aquest final obert, en una fugida d'esperança i profecia. Que encara està per descobrir. A l'altra versió, Singer deixa expressament per als lectors no jueus un final desolat. *Di Familje Muschkat* és una obra escrita just després de la guerra i la destrucció dels jueus europeus, als quals pertanyia. Singer va voler deixar a la boca de les llengües del món la salabor amarga de la versió curta.

Aquestes informacions serveixen d'introducció i expliquen per què un estiu de fa poc, a la muntanya per les meves escalades, portava a sobre un bon gruix de fotocòpies plenes dels caràcters hebraics del jiddisch. Havia acceptat la proposta de l'editor i anava a bon ritme. Entre aquells papers, ja havia triat un conte perfecte, una història ambientada entre el 1919 i el 1920. S'hi llegeixen les desventures ferroviàries d'un jove jueu polonès en plena Revolució Russa. I estan a l'altura de la millor obra literària ambientada en aquells anys de la revolució: *La cavalleria roja*, d'Isaak Babel. L'escriptor d'Odessa va participar amb un altre nom a les batalles dels cosacs allistats a les files bolxe-

vics. Arran d'aquella experiència, va escriure les millors pàgines que conec del segle vint rus.

Un home que passa el dia rondant de quatre grapes entre roques té temps de sobres per explicar-se històries. Al vespre fa bé d'asseure's i deixar que n'hi expliqui algun llibre de bona qualitat. Les coses que escric em fan companyia, però quan em poso a llegir obro uns ulls com unes taronges i torno a una habitació de Montedidio.

Isaak Babel em fa tornar a seure exactament en una vella poltrona verda amb les molles desmanegades. M'hi arrauleixo i amb els ulls me'n vaig darrere del flautista. El van afusellar a Moscou el 27 de gener del 1940, sense lloc de sepultura. Tenia quarantacinc anys, i amb el que va escriure en tinc prou per considerar-lo el millor dels escriptors russos del segle vint. No trobo a faltar el que no va arribar a escriure. En canvi, em pesa la desesperació d'un home que tenia un pou de tinta per sucar-hi i que l'hi van cegar amb un tros de plom al cervell.

Jo no vaig a les tombes dels escriptors estimats, però clavo un cop de puny a la taula del meu segle, que ha impedit que un passavolant es pugui aturar davant la làpida d'Isaak Babel.

Al vespre, després de l'escalada i la dutxa, vaig a un hostel a recuperar energies, i em fan companyia els fulls en un altre alfabet.

El jiddisch va ser una obstinació meva. El vaig voler aprendre quan vaig tornar de les celebracions dels cinquanta anys de la insurrecció del gueto de Varsòvia: abril de 1943, abril de 1993. Amb quaranta-tres anys, vaig agafar festa de la feina a la construcció i me'n vaig anar a Varsòvia.

Gràcies a les lectures de petit, que m'havien quedat implantades en un mapa sota la pell, coneixia el traçat del gueto on els alemanys van amuntegar més de quatre-cents mil vides. *Wohnung bezirk*, 'districte habitable', així en deien del recinte de cossos abandonats a la putrefacció. I en deien *Aussiedlung*, 'reallotjament', de l'enviament en trens blindats als camps d'anihilació. Feien circular un vocabulari fals per cobrir-se les espatlles. Ho fan els poders, i és feina dels escriptors retornar el nom a les coses.

De la meva infància en recordo llibres i cap joguina. Segur que n'hi havia, però es van perdre. Soldadets, trenets, animals, cases. Els jocs són miniatures del món, útils a un nen per sentir-se gegant. Ajuden a créixer suportant la inferioritat.

Vaig jugar poc, preferia llegir. Dins dels llibres no m'era possible imaginar-me gran. Les històries eren

immenses; la meua lectura, en comparació, petita. Moltes coses ni tan sols les entenia. Els llibres em confirmaven la meua talla minúscula. Però alguna cosa al meu interior es feia gran. El metge deia que era el fetge, que aleshores es curava amb oli de bacallà.

A mi, en canvi, em semblava que m'augmentava la capacitat d'aire dels pulmons. La lectura de Stevenson em va inflar amb aire d'oceà. La poesia napolitana em desentortolligava la llengua. London em va ensenyar la neu. Les històries dels desastre de la guerra em feien palpar la vena del front.

Durant la meua primera edat de consciència independent vaig establir com a heroi meu Marek Edelman, un dels comandants de la insurrecció. Abans i tot de conèixer el nom de Che Guevara, vaig saber el seu. Després de la guerra, Edelman va arribar a ser cardiòleg. Va voler salvar tots els cors que va poder. És el meu heroi perfecte. Guevara, noble igualment, va fer el viatge invers, de metge a combatent revolucionari.

Des de Varsòvia no vaig poder arribar a Treblinka, on anaven a parar els combois carregats a la plaça de recollida del gueto, la Umschlagplatz. En canvi, sí que vaig entrar a Auschwitz (Oshviescim, en jiddisch) i a Birkenau/Brzezinska, el lloc d'extermini més gran de

tots. Hi vaig entrar per la gran porta que s'obria als trens. Vaig voltar pels barracons oberts, on encara quedava la humitat del terra i del terror. Em vaig asseure en una de les lliteres de fusta que acollien els cossos esgotats per la feina i la fam. Vaig tancar els ulls i em vaig adormir un moment, perquè no sé resar.

Era un dels llocs del segle vint on l'irreparable havia estat immens. Cap justícia posterior, cap derrota dels responsables es podia comparar amb la desgràcia consumada. Hi ha un límit en el crim més enllà del qual la justícia val menys que el paper higiènic.

No recordo la presència d'altres visitants. Si n'hi havia, els vaig evitar. La planura de l'Alta Silèsia estava immòbil, l'aire a penes agitat per unes papallones negres. Era una terra sordmuda. Caminava passant del recinte dels gitanos al de les dones, mentre anava ajuntant dins del meu cap les històries individuals que havia llegit i que allà trobaven la connexió precisa.

«Dóna la nena a la mama!» La frase, cridada per una jueva hongaresa l'estiu del 44, havia salvat la seva germana, que, en baixar del comboi blindat, es dirigia amb la seva filla a coll cap a la selecció que es feia al final de la via. La germana, tancada des de feia mesos a

la secció de dones, des d'on es veien arribar els vagons, sabia que a la capçalera del tren els vells i els nens anaven immediatament a la fila que portava a les cambres de gas. En el silenci trencat per les ordres i els lladrucs dels gossos, la veu de la dona va arribar fins a la seva germana, que la va obeir mecànicament. Va donar la nena a la seva mare i així va superar la selecció, sola. Ella i la seva germana van sobreviure. No conec cap altre crit més despietat i sant.